

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ЩОДО СПІВУЧАСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЇ

На сьогоднішній день у зв'язку з встановленням країн як демократичних і правових держав перед органами влади стоїть ряд невідкладних і важливих завдань. Одним з таких завдань є удосконалення протидії злочинності, якій властивий підвищений ступінь суспільної небезпечності. До таких відносять злочини, що вчинюються у співучасті. Підвищена суспільна небезпечність цих злочинів викликана, насамперед, важливістю об'єкта кримінального правопорушення, а також можливістю застосування співучасниками більш ефективних способів підготовки, вчинення, приховування суспільно небезпечних діянь.

Питання щодо визначення співучасті є досить суперечливим на сьогоднішній день. Його чітке вирішення необхідне для правильного з'ясування характеру та рівня суспільної небезпеки спільно вчиненого злочину, належної кваліфікації діянь співучасників і правильного призначення покарання.

Детальне вивчення наукових праць показує, що зазначеному питанню у літературі не приділяється достатньо уваги. Проте, загальнотеоретичні положення, що стосуються співучасті у європейських країнах відомо, наведено у працях таких вчених як: Абакумова Ю. В., Пионтковский А. А., Хавронюк М. І.

В законодавстві окремих країн поняття співучасті відсутнє (наприклад у кримінальному кодексі Австрії, Бельгії, Болгарії, Іспанії, Франції, ФРН тощо). У законодавстві інших держав поняття співучасті визначено частково. Наприклад, у КК Данії визначається співучастю сприяння виконанню злочинного діяння підбурюванням, порадою або дією. У більшості країн СНД визначається не тільки поняття співучасті, а й детально розкриваються характеристики видів співучасників. Зокрема, ст. 26 розділ VI «Співучасть у злочині» КК України так визначає поняття співучасті: «співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину» [3, с. 83]. Стаття 27 КК України визначає види співучасників – виконавця, організатора, підбурювача та пособника. Практично той самий підхід ми спостерігаємо в КК Азербайджанської Республіки, КК Республіки Вірменія, КК Республіки Білорусь, КК Російської Федерації тощо.

Різні підходи існують при визначенні кількості співучасників (два, три або більше), спільності їх діянь, а також при визначенні ознак суб'єк-

тивної сторони. Наприклад, у КК Латвійської Республіки співучастю визначається не тільки спільна дія, але й бездіяльність особи. У КК Сан-Марино та КК Італії передбачена можливість співучасті у злочині, вчиненому з необережності. КК України виділяє питання форм співучасті, залежно від суб'єктивних ознак, а саме: вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією (ст. 28), розкриває питання кримінальної відповідальності співучасників (ст. 29) і організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації (ст. 30). Окрема увага приділяється питанням добровільної відмови співучасників (ст. 31 КК України) [3].

Аналіз норм КК України, Росії, Білорусії свідчить, що виконавець підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК, що передбачає вчинений ним злочин, а організатор, підбурювач і пособник – не тільки за статтею Особливої частини КК, а й обов'язковим посиленням на відповідну статтю Загальної частини КК. Наприклад, у КК України при визначенні кримінальної відповідальності організатора, підбурювача і пособника потрібне обов'язкове посилення на ст. 27 КК України [3].

Схожі підходи до визначення кримінальної відповідальності співучасників застосовані в КК Австрії, ФРН та деяких інших країн. Наприклад, за КК ФРН співучасники караються так само, як і виконавець злочину, оскільки, як нами зазначалось, у законодавстві цієї країни загальне поняття співучасті відсутнє. Однак при призначенні покарання пособнику злочину, на відміну від виконавця, воно повинно бути нижчим. У КК Австрії кожен зі співучасників повинен нести покарання «в межах своєї вини».

Італійське кримінальне законодавство виділяє декілька обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність при вчиненні злочину у співучасті, а саме підвищується відповідальність особи, що схилила до здійснення кримінального правопорушення неповнолітнього, який не досягнув 18-ти років, або особу, що має певні фізичні чи психічні вади (ч. 1 п. 4 ст. 112 КК Італії). У цьому випадку виконавець є неосудним або не підлягає відповідальності через неповноліття. Якщо ж до числа співучасників входить особа неосудна, або яка не підлягає покаранню, то підбурювач до злочину несе підвищену відповідальність. Обставини, що пом'якшують відповідальність, при співучасті передбачені ст. 114 КК Італії, а саме: покарання може бути пом'якшене особам, залежним від підбурювача, а також схильним до вчинення злочинного діяння особам, що не досягли 18-ти років, розумово відсталим або психічно хворим, якщо вони не були визнані неосудними.

Досить схожі підходи до визначення кримінальної відповідальності співучасників існують у КК Фінляндії та КК Литовської Республіки. Зок-

рема, за КК Литовської Республіки всі співучасники, незалежно від їх ролі у вчиненні злочину, підлягають кримінальній відповідальності як виконавці. У КК Фінляндії співучасники також відповідають за вчинений умисний спільний злочин як виконавці. Однак при визначенні виду та міри покарання враховується ступінь участі кожного співучасника та певна стадія (замах на злочин, закінчений злочин) [4].

Не можна оминати й правил, за якими визначається кримінальна відповідальність за окремими формами співучасті, а саме організована група та злочинна організація. Треба вказати, що такі форми співучасті виділяються окремо у КК України, Білорусії, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Російської Федерації. Незважаючи на те, що визначення понять «організована група» та «злочинна організація» за законодавством цих країн не завжди збігаються (за кількістю учасників, за ознаками та розподілом дій тощо), підходи до притягнення до кримінальної відповідальності та призначення покарання в узагальненому виді є досить схожими, адже, як ми зазначали, організована злочинність та її різновиди, такі, як організована група та злочинна організація, – це найбільш небезпечні форми співучасті.

Як зазначається в законодавстві вказаних країн, організовані групи та злочинні організації створюються для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі й тих, що мають транснаціональний характер. Невипадково, що, наприклад, терористичні групи та терористичні організації практично ототожнюються за характеристиками учасників та характером своїх дій із організованими групами та злочинними організаціями. Ще одна низка діянь, притаманних указаним формам співучасті, – це діяльність щодо легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом.

Як правило, в законодавстві України, Білорусії, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Російської Федерації, Республіки Грузія, Республіки Узбекистан участь у діяльності організованих груп та злочинних організацій є обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність [2, с. 117-121].

У частині країн Європи, оскільки в законодавстві не визначено форм співучасті, як і самого поняття співучасті, за вчинення таких злочинів передбачена можливість підвищення покарання кожному з учасників. Наприклад, у КК Австрії, КК Польщі, КК Швейцарії, КК Туреччини, КК Естонської Республіки при вчиненні тяжких злочинів насильницького спрямування значно підвищується кримінальна відповідальність, якщо злочин вчинено спільно кількома особами за попередньою змовою.

Як слушно зазначає М. І. Хавронюк, незважаючи на те, що в КК Франції не визначено форм співучасті, надається розгорнута характеристика участі в організованій групі, організованій банді та організації зловмис-

ників і хоча певні положення французького законодавця не є досконалими, ним підкреслюється намагання підвищити відповідальність учасників цих груп. На думку науковця, підвищена увага французького законодавця, «яку він приділяє навіть зародковим формам злочинної організації, свідчить про те, що він має намір карати за будь-яку змову кожного її учасника як виконавця (співвиконавця) злочину особливого роду – змови, зібрання тощо – і схильний ігнорувати те, ким (виконавцем чи пособником) повинен виступати реально той чи інший учасник» [5, с. 255].

Щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб у складі організованих груп та злочинних організацій, то існує складність у відмежуванні цих понять. Як наголошується українським законодавцем, специфіка злочинної організації полягає в більш стійкому характері дій, наявності ієрархічної структури, цільовій спрямованості дій, здійснення керівних та координаційних дій щодо інших учасників організації [2, с. 117–121].

Отже, сьогодні, коли Україна вступила на шлях поступового реформування кримінального законодавства, необхідно враховувати не тільки вплив зовнішніх факторів – глобалізацію світового господарства, побудову єдиного соціального простору ЄС і поступове входження до нього України, а й необхідність приведення законодавства України у відповідність до універсальних стандартів прав людини ООН та Ради Європи.

Необхідно звернутися до досвіду регулювання кримінальної відповідальності співучасників та її меж. Проаналізувавши КК України, кримінальне законодавство іноземних країн, які активно протидіють груповій та організованій злочинності, наукові розробки вчених, можемо стверджувати про нагальну потребу визначити особливості такої співучасті з метою забезпечення міжнародного співробітництва щодо протидії злочинам, вчиненим у співучасті, а особливо таким формам, як організована злочинність та злочинна організація.

Як зрозуміло, доцільно вивчити деякі відповідні зарубіжні нормативно-правові акти та наукові розробки, які становлять значний теоретичний та практичний інтерес, але залишаються мало відомими в Україні. Доцільно було б використати такий досвід з урахуванням особливостей національного розвитку.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26.
2. Абакумова Ю. В. Відповідальність співучасників за кримінальним законодавством України та іноземних держав / Ю. В. Абакумова // Право і безпека. – № 4 (46). – 2012. – С. 117–121.
3. Кримінальний кодекс України: наук.-практ.комент / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – К.: Ін Юре, 2003. – 1208 с.

4. Современное зарубежное уголовное право: в 3 т. Т.2. Финляндия, Швейцария [ред. И с предисл. А. А. Пионтковского; пер. с нем. С. Л. Либермана]. – М.: Изд-во иностр. лит., 1961. – 550 с.
5. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія / М. І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

УДК 343.28/29

ЕРМЕНЧУК Владилена

ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Наявність в чинному законодавстві норми, передбаченої ст. 46 КК «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим» є безпосереднім проявом гуманізму, справедливості та законності. Саме ця норма є «закріпленням відомого зарубіжному законодавству інституту медіації як альтернативного способу врегулювання кримінально-правових конфліктів, в основу якого покладено посередництво у примиренні сторін» [3, с. 127].

Виходячи з розташування даної норми у розділі IX «Звільнення від кримінальної відповідальності», логічним є віднесення її до інституту звільнення від кримінальної відповідальності. У свою чергу звільнення від кримінальної відповідальності є одним заохочувальних кримінально-правових заходів, що «являють собою систему прийомів і способів впливу на поведінку особи, яка вчинила злочин (кримінальний проступок), з метою спонукання такої особи до соціально-позитивної поведінки шляхом пом'якшення або відмови від застосування примусового кримінально-правового впливу, за виключенням заходів, які мають компенсаційний характер» [2, с. 182]. З цього визначення випливає, що примирення винного з потерпілим є однією із загальних підстав заохочувального заходу.

Стаття 46 передбачає: «Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» [1].

Із зазначеного припису можна виокремити умови, сукупність яких дозволяє застосувати дану норму на імперативних засадах.

Розглянемо кожну із умов. Так, стосовно того, що слід розуміти під «вчиненням злочину вперше» в теорії кримінального права суттєвих протиріч немає. Злочином, вчиненим вперше, визнається діяння, що передбачене Кримінальним кодексом України і яке особа фактично раніше не вчиняла, чи діяння, вчинене вперше в юридичному розумінні, тоб-